

УДК 929 І. Мазепа

Юрій Мицик

ТРИ СЮЖЕТИ ПРО ГЕТЬМАНА МАЗЕПУ

Исследование посвящено малоизвестным аспектам биографии Ивана Мазепы: публикации его писем к князю В. Голицыну и дискуссионным вопросам иконографии украинского гетмана.

І. З незнаних листів І. Мазепи.

Під час підготовки до друку 20-томного зібрання творів історика Д. Яворницького науковці Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України почали також звірку текстів джерел, опублікованих вченим. Насамперед це – матеріали фонду 124 («Малороссийские дела») Російського державного архіву давніх актів у Москві. При цьому були виявлені як незнані раніше документи Мазепи (збереглися в перекладах московських дяків), так і листи В. Кочубея, Л. Полуботка та ін., в яких йдеться про підготовку до Другого Кримського походу 1689 р. та спорудження фортець у гирлі ріки Самари. Три з листів, адресовані фавориту царівни Софії князю Василю Голицину та його брату Олексію, пропонуються нижче. Лист № 1 друкувався Д. Яворницьким¹, але з певними скороченнями, тому наводимо текст повністю. Відзначимо, що додаткові листи № 4–7, 9 були опубліковані раніше В. Станіславським². Листи № 2–3 є дуже стислими і містять тільки привітання адресатам, але й вони потрібні для надання належної повноти публікації всієї документальної спадщини Івана Мазепи. Відзначимо тільки, що публікація текстів здійснена на підставі загальноприйнятих правил: нами розкривалися титла, а пропущені літери взяті у круглі дужки, літера “ять” передається як “і”. Незначні фрагменти тексту, які не вдалось прочитати, позначені знаком (...)*.

**№ 1. 1688, вересня 8–9 (серпня 29–30). – Під Царичанкою.
– Листи І. Мазепи до князя В.В. Голицина і лист генеральної
старшини до того ж.**

“Божиною м(и)л(о)стию... (далі йде звичайний титул царів Івана,

Петра та царівни Софії. – Ю. М.) ближнему боярину и дворовому воеводе, ясновелможному кн(я)зю Василью Васильевичу Голицыну, ц(а)рственные болшие печати и государственных великих и посолских діл оберегателю и намістнику новгородцкому, моему зіло м(и)л(о)стивому г(о)с(по)д(и)ну, приятелю и м(и)л(о)стивому бл(а)годетелю, желателное мое и помысленных благ приятственное посылаю поздравление и смиренно челом бью.

Премного и всеусердно о сем радуюся, что на возвышение славы и чести пресветлїйших монархов н(а)ших их ц(а)рского пресвітлого величества и на разширение их ж(е) превеликой г(о)с(у)д(а)рской державы в постройкі совершенной на рекі Самарі б(о)гоугодного городового діла малая моя служба есть, м(и)л(о)стиво у их ц(а)рского пресвітлого величества принята, за которую понеже н(ы)не от их великих г(о)с(у)д(а)рей и великой г(о)с(у)д(а)р(ы)ни бл(а)говірной ц(а)ревны чрез столника и полковника Бориса Васильевича Головнина и не токмо о здравии моем вопрошен и прем(и)л(о)стивым словом монаршеским похвален, но по премилосердому их г(о)с(у)д(а)рском жалованью многоценным кафтаном золотным я, гетман, и старшина, и полковники атласами, и камками*, и соболми обдарены учинилися есмы, того ради за ту неизреченную м(и)л(о)сть г(о)с(у)д(а)рскую всепокорственно им, великим г(о)с(у)д(а)рем и великой г(о)с(у)д(а)рыни, чрез того вышепомянутого столника и полковника чиню мое достодолжное бл(а)годарение и всепокорнїйшее приношу челобитье так до конца живота моего им, великим г(о)с(у)д(а)рем н(а)шим, должен есмь, не щадя здоровья моего вірно служити и всякого добра всеусердно хотїти по моему обещанию. А что в(а)ша кн(я)жая велможность по премногой своей бл(а)годїтелской м(и)л(о)сти и любве изволил меня чрез того ж столника и полковника писмом листовым посїтить и бл(а)гополучного совершения н(ы)нешней службы и возвращения в дом благопривїтствовать мнї изволяеш, и за такую в(а)шей кн(я)жой велможности м(и)л(о)сть и за премошное в(а)шей кн(я)жой велможности предстательство, который всегда взыскуетца и н(ы)не взыскалас ко мнї неисповїдимая м(и)л(о)сть монаршеская, покорно бл(а)годарственно и на должное возбл(а)годарение истинно желателною поволностию моею в(а)шей

кн(я)жой велможности, бл(а)годетелю моему, обяуюся быти, а по указу монаршеском в(а)шей кн(я)жой велможности охотным товарищем ближним околничим и воеводою и наместником карачевским Леонтьем Романовичем Неплюевым вб(о)гохранимой державі г(о)с(у)д(а)рской город построенный, именованный Новоб(о)гороцкий, при них, ц(а)рского пресвітлого величества думном дворянину и воеводе и наместнику волоколамском Григорью Ивановичю вручил, и людей снадобе ратных оставив, також и на иных містех, гді надобе указывало, полки охотничкие розставив, пошли есми назад по домам, а что належати будет в настоящих случаях и поведения, буду чинити мое радіние к цілости здішнего краю належащее и к их ц(а)рскому пресвітлому величеству доносити, так же и вашей кн(я)жой велможности писать потщуся. При сем niskий мой поклон в(а)шей кн(я)жой велможности, бл(а)годітелю моему, препосылая и всяких благ при доброздравии усердно желая, покорне прошу изволь ваша кн(я)жая велможность в своей многомошной бл(а)годітельной меня блюсти м(и)л(о)сти, которой всегда себя предаю.

Дан в табурі из-под Цариченки, августа в 29 де(нь) 1688.

В(а)шой кн(я)жой велможности желателный всего добра приятель и нижайший слуга Иван Мазепа, гетман Войска их ц(а)рского пресвітлого величества Запорожского.

В том листу особе писма, а в них пишет:

в 1.

Ясневелможный м(и)л(о)стивый бл(а)годітелю.

Бл(а)гопривітсвую в(а)шей кн(я)жой велможности, что праведными м(о)л(и)твами и счастием великих г(о)с(у)д(а)рей и великой г(о)с(у)д(а)рыни с вірною и радітелною вашей кн(я)жой велможности службою, то діло, которое прошлого году, будучи на службе великих г(о)с(у)д(а)рей в Крымском походе в диких полях на тіх бусурманских жилищах реки Самары в ширину и в долину своим умным змірив оком, в памяти толко и на сердце своем написав нам на статейных выписках, в(а)ша кн(я)жая велможность изволил подать н(ы)нешняго літа в первых числах августа совершенное восприяло бытие, которое то б(о)гоугодное діло, се есть на Самари новопостроенная кріпость гн токмо есть и будет к расширению г(о)с(у)д(а)ревой державы, к помножению их монаршеской и всего мира славы на страх и утеснения бусурманом, на защищение и на

оборону християноросийському народу, а на кріпкой выузданной своеволи людей непостоянным муштук.

Бл(а)гопривітствую паки собі того ж счастья, что по вірной и радітелной в(а)шей кн(я)жой велможности службе сподобился я такой неизреченной г(о)с(у)д(а)рской м(и)л(о)сти в присылке драгоценного кафтана чрез столника, за что должен есть покамест д(у)х мой в тіле, им, великим г(о)с(у)д(а)рем и великой г(о)с(у)д(а)рыне, служити вірно, а в(а)шей кн(я)жой велможности за предстателство и моими поволными службами возблагодаряти пока жив обещаюся.

в 2.

Предложил мні ближней околничей и воевода и намістник карачевской велможный его м(и)л(о)сть Леонтий Романович Неплюев и показал письмо от в(а)шей кн(я)жой велможности, ко мні писанное, чтоб мні писат к пресвітлійшим и державнійшим великим г(о)с(у)д(а)рем и великой г(о)с(у)д(а)рыне бл(а)говірной ц(а)ревне, их ц(а)рскому пресвітлому величеству, принося наше подданское челобитье; о м(и)л(о)стивом их монаршеском позволеніи приіхать мні в ц(а)рствующий великий град Москву видіти их ц(а)рского пресвітлого величества монаршеские пресвітлые очи. И как коегождо доброго хр(и)стіянина есть желание видіти лице Б(о)жие, гді вси св(я)тые превышную моду (?) приемлют, так я вірный их ц(а)рского пресвітлого величества подданный и нижайший слуга, желая видіти пресвітлое трисиятелное лице их ц(а)рского пресвітлого величества пишу покорно и подданской лист мой к превысочайшему их монаршескому престолу посылаю, прося покорственно о сем м(и)л(о)стиваго их монаршескаго указу и н(ы)не в(а)шей кн(я)жой велможности, м(и)л(о)стивому бл(а)годітелю моему, ниско челом бью, естли их ц(а)рского пресвітлого величества прем(и)л(о)стивійших и прем(и)л(о)с(е)рднейших монархов н(а)ших будет м(и)л(о)стивое изволение учинити мні указ, изволь ваша кн(я)жая м(и)л(о)сть по бл(а)годітелской своей м(и)л(о)сти предстателствовати, дабы з Батурина приял путь с первых чисел октября, когда не чають для осенних ненас(т)ев неприятелского бусурманского под городаы их ц(а)рского пресвітлого величества приходу и чтоб мні заіхать к ц(а)рствующему великому граду Москві осенним времянем, прокаміст реки лдами не покроютца,

а возвратитис из ц(а)рствующаго великого града Москвы в Батурин в начале зимы, да по сем покорно прошу милостивого бл(а)годітелнаго вашея кн(я)жой велможности наставления, колко мні из старшины генеральной и из полковников и из знатного войскового товариства с собою к ц(а)рствующему великому граду взять. В чем как прем(и)л(о)с(е)рдое вашей кн(я)жой велможности, благодітеля моего милостивого, научит наставление, так я поступат должен буду, а на прем(и)л(о)с(е)рдую монаршую их ц(а)рского пресвітлого величества м(и)л(о)сть в том діле всецелую имію надежду.

в 3.

На Самарі приличное місто на устье реки Быка построить крѣпость и в ней посадить людей, и то естли полюбитца в(а)шей ц(а)рской велможности воле, хорошо ж то діло привести в совершенство, потому что то місто к шляхам, которыми бусурманье татары под города х ц(а)рского пресвітлого величества проходят так смежно, что неприятели не могли б своим походом от сторожи, с той крѣпости бывающе, никогда утаитися, о чем я вкратце в(а)шей кн(я)жой велможности доношу, а ближней околничей пространно о том к в(а)шей велможности пишет.

[...]
в 8.

Прощения у в(а)шей кн(я)жой велможности прошу о том, что по совѣту н(а)шему общему с околничим с его м(и)л(о)стью Константина Малиева в городе Новоб(о)городицком не оставили есмы для того, что он ч(е)л(о)в(е)к есть в слове зело тих и чрез него безпрестанно в ділах боярских и войсковых околничей его м(и)л(о)сть со мною иміет пересылки.

в 9.
[...]

В листу ж ко ближнему боярину и оберегателю и дворовому воеводе ко кн(я)зю Василью Васильевичю генеральной старшины написано:

Ясневелможный боярине, м(и)л(о)стивый н(а)ш и прем(и)л(о)-стивый благодітелю.

Прем(и)л(о)с(е)рдой и неизреченной пресвітлїйших и державнїйших великих г(о)с(у)д(а)рей и великой г(о)с(у)д(а)р(ы)-ни их ц(а)рского пресветлого величества м(и)л(о)сти в н(ы)нешний

самарской службы в пребытии их монаршеского посланного столника и полковника Бориса Васильевича Головнина с пораби (...) * при яснем велможном его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(и)не гетмане, бл(а)годітеле, и в(а)шем восприяти при м(и)л(о)стивом их монаршеском слове и прим(и)л(о)стивом вопрошении нас о здоровии м(и)л(о)стивое их ц(а)рского пресвітлого величества и жалованье материи и соболи, как из сего всецело сердцами и д(у)шами н(а)шими радуемся и премногие и превеликие м(и)л(о)стивые щедроты их монаршеские бл(а)годарственно выхваляем, тако відая то, что по утишение нас тім монаршеским дарованием премного пособствовало премного могущее вашей кн(я)жой велможности непостыдного н(а)ш(е)го заступника предло (...) * послушание и покаміст животов н(а)ших станет, потоль при его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(и)на гетмана региментарской чести Б(о)г тому есть свидітель истинно стояти и с ним до излияния кровей н(а)ших за превысокое монаршеское достоинство застонавлятися будем и всеусердно обещааяся, а кто забыв (?) д(у)шу свою, сему одномуслию н(а)шему явитца быти противен, на того наведет Г(о)с(по)дь Б(о)г страшную и неухоронимую казнь, о каком и мы толко услышали есмы, таити не будем. Прем(и)л(о)стивой по сем бл(а)годітелной вашей кн(я)жой ясне велможности предаемся м(и)л(о)сти.

Ис табору над Орелию августа 30-г(о) 1688-г(о).

В(а)шей кн(я)жой велможности желателные и нижайшие слуги их ц(а)рского пресвітлого величества Войска Запорожского генералная старшина

Василей Борковский, обозной,

Михайло Вуїхіевич, судя

Василей Кочюбей, писарь

Андрій Гамалія, ясаул».

**) На маргінесах приписано: «объярами и байбиреками».*

(РДАДА. – Ф. 124. – 1688 р. – Арк. 25–34. Тексту листа передую заголовок, зроблений московським перекладачем: «Список с листа белоруского писма, каков писал к ближнему и оберегателю и дворовому воеводе ко князю Василью Васильевичю Голицыну Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа столником и полковником з Борисом Головным в н(ы)нешнем во 197.–м году сентября

в 6 де(нь).» Додатки № 4–5,7 до цього листа був раніше видрукуваний В. Станіславським у книзі: *“Листи Івана Мазепи. – Т. 1. – К., 2002. – С. 219–220.*)

№ 2

1688, вересня 25 (15). – Лист гетьмана І. Мазепи до князя
О. Голицина.

“Божиєю м(и)л(о)стією... (далі йде звичайний титул царів Івана, Петра та царівни Софії. – Ю. М.) ближньому боярину и наместнику великопермському велможному кн(я)зю Алексею Васильевичю Голицыну, моему м(и)л(о)стивому г(о)с(по)д(и)ну, приятелю и бл(а)годетелю, приятное мое и всяких благ желателное препосылаю поздравление.

В(а)шей кн(я)жой велможности желателный приятель и нижайший слуга

Иван Мазепа, гетман Войска их ц(а)рского пресветлого величества Запорожского».

(РДАДА. – Ф. 124. – 1688 р. – Арк. 40. «Список с листа белорусского писма, каков писал к великому боярину князю Алексею Васильевичю Голицыну Войска Запорожского обеих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа в н(ы)нешнем во 197-м году сентября в 15 де(нь) с стряпчим с Романом Коновницыным».)

№ 3

1688, вересня 27 (17). – Лист гетьмана І. Мазепи до князя
В. Голицина.

“Божиєю м(и)л(о)стією... (далі йде звичайний титул царів Івана, Петра та царівни Софії. – Ю. М.) ближньому боярину и дворовому воеводе ясновелможному кн(я)зю Василью Васильевичю Голицыну, ц(а)рственныя болшыя печати и г(о)с(уд)а(р)ственныя великих и посолских дел оберегателю и наместнику новгородцкому, моему зело м(и)л(о)стивому г(о)с(по)д(и)ну приятелю и м(и)л(о)-стивому бл(а)годетелю желателное мое всяких бл(а)г приятное препосылаю поздравление.

А при сем отзываяся с моим приятным в(а)шей кн(я)жой велможности желателством, навещаю сим моим листом в(а)шей кн(я)жой велможности доброе здравие, которого усердно желаю во многие лета при всяком бл(а)гополучии употреблять оному, так зело прошу, дабы в(а)ша кн(я)жая велможность в любовной своей

бл(а)говолит мене соблюдати м(и)л(о)сти, которой н(ы)не и всегда прилежно предаюся, пребываю.

В(а)шей кн(я)жой велможности желателный приятель и слуга

Иван Мазепа, гетман Войска их ц(а)рского пресветлого величества Запорожского».

(РДАДА. – Ф. 124. – 1688 р. – Арк. 41. Переклад тогочасною російською мовою, зроблений у Посольському приказі. Тексту листа передусе заголовок, зроблений перекладачем: «Список с листа белорусского писма, каков писал ц(а)рственный болише печати и государственных великих и посолских дел ко оберегателю к ближнему боярину и наместнику новгородскому ко кн(я)зю Василью Василевичу Голицыну Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа в н(ы)нешнем во 197-м году сентября в 17 де(нь) чрез почту».)

Ц. 3 малознаних листів І. Мазепа.

Під час зарубіжних наукових стажувань я мав можливість познайомитися з літературою, виданою українськими науковцями-емігрантами. Зокрема в томі 157 (CLVII) “Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка” (Мюнхен, 1948) містилась стаття історика Льва Окиншевича “Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII–XVIII ст.” У додатках до неї вміщено 18 документів, виявлених Л. Окиншевичем у “Чернігівському краєвому історичному архіві” (фонд “Чернігівський департамент дворянського зібрання”), “Чернігівському державному музеї” (справа № 177), “Полтавському краєвому архіві” (фонд “Департамент дворянського зібрання”), Київському центральному архіві давніх актів (фонд “Генеральна Військова канцелярія”, № 5800) та Харківському центральному історичному архіві (фонд “Полтавське відділення архіву Малоросійської колегії”). Це – універсали гетьманів та полковників Лівобічної Гетьманщини та три листи гетьмана Мазепа. Дана публікація при підготовці до друку І. Бутичем “Українського Дипломатарію” (том „Універсали Івана Мазепа 1687–1709”. – К.-Львів, 2002) не була врахована. Тому вважаємо необхідним передрукувати тексти трьох згаданих листів І. Мазепа з незначним коригуванням: літера “ять” передається як “і”, твердий знак наприкінці слів пропускається, слова “царского” тощо подаються з малої літери. Додамо, що згадувані у документах козацькі урядовці це – Іван Обидовський (ніжинський полковник

у 1695–1701 рр.), Яким Лизогуб (чернігівський полковник у 1699–1705 рр.), Олексій Туранський (глухівський сотник у 1699–1709 рр.), Федір Домонтович (седнівський сотник у 1705 р.). Сава Прокопович (генеральний суддя у 1687–1700 рр.).

**№ 1. 1697, лютого 24 (14). - Табір над Булюбашем. –
Універсал І. Мазепи про прийняття під бунчук польського
шляхтича Петра Кролевецького.**

“Его царского пресвітлого величества Войск Запорожских
обоих сторон Дніпра гетман Иван Мазепа.

Ознаймуем сим нашим писанєм всім, кому о том відати
надлежит, иж пан Петро Кролевецький, зацний полский шляхтич,
пожелавши прославлять святую християнскую віру и служити в
Войску Запорожском, вышшол из Полци доброволно в сей край
и просил нашего гетманского позволения тут мешкати. Теды мы,
гетман, склонившись на его прошения, а особливо на то, що он
остерег нас от нападеня проклятого полского Курабы, позволяем
ему, пану Кролевецкому, поселится, гді он пожелает, и примем
под знак наш войсковый гетманский. А про сю нашу, гетманскую,
волю відаючи, всяк абы не важился ему чинити жадной перешкоды
и кривды; варуем и строкго приказуем.

Дан в обозі над Булюбашем, року 1697 февруария 14 дня.

Подлинное подписал:

Звышменованнїй гетман рукою власною.

Місто печати”.

*(Окиншевич Л. Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині
XVII–XVIII ст. // ЗНТШ. – Т. 157.– № IV. – Копія з фальсифікату(?).
Публікація здійснена з рукопису, що зберігався в Чернігівському краєвому
історичному архіві. – Ф. “Чернігівський департамент дворянського
зібрання”. – № 2380 – Арк. 19.)*

**№ 2. 1699, вересня 8 (серпня 29). – Батурин. –
Універсал І. Мазепи про прийняття під бунчук
Данила Герасимовича.**

“Пресвітлішого и державнійшого великого государя нашего
его царского величества Войска Запорожскаго гетман Иван
Мазепа.

Ознаймуем сим нашим универсалом всей старшині и черні Войска его царского пресвітлого величества Запорожского, а особливо пану полковникові ніжинскому, старшині полковой, пану сотникови глуховскому зо всім тамошним урядом и каждому, кому бы колвек о том відати надлежит, иж мы, гетман, з ласки Божой и монаршее его царского пресвітлого величества в Малой России (маючи владу?) всякии порядки устроевати и утверждати, и в Войску Запорожском заслужонных особ, да и до услуг войскових способних людей ласкою нашею окривати, – якою кого доведется, – так и пана Данила Герасимовича, выдючи быти способного а згодного до тих же войсковых услуг, до которих и сам он мысль свою охоче забывает, – прилучаем в компут войскових, увольняючи его цале от всіх посполитых повинностей и от судов полкового и міского глуховского. Що чиним, міючи взгляд на значние и працовитие пана Сави Прокоповича, судии войскового генералного межи Войском его царского пресвітлого величества Запорожским на (у)рядех енералних, перше ж за бывшего антецесора нашего писарском, потом за нашего уже гетманства – судейском, – второго отца его, пана Данила, заслуги и для зичливой бывшой его ж родича небожчика Герасима Тимофіевича ку нам прислуги. Відаючи прото о таковой виразной нашей волі, абы як сам пан полковник ніжинский, так и ништо инший, а барзій пан сотник глуховский з тамошним урядом не важился жадными способами его, пана Данила, обтяжати и до судов своих потягать – пилно міти хочем и приказуем. А хто бы в яких колвек случаях міл до оного претенции, то повинен не где инде толко до нас, гетмана, и до суду нашего войскового енералного, – перед которим всякому укривдженому з винных неотволовчная чинится справедливость, – удаватися прекладаем, ищучи в том управы.

Теды мы, гетман, склонившись на его прошения, а особливо на то, що он

и примем под знак наш войсковый гетманский. А про сю нашу, гетманскую, волю відаючи, всяк абы не важился ему чинити жадной перешкоды и кривды; варуем и строкго приказуем.

Дан в Батурині августа 29 року 1699-го.

На подлинном универсалі подписался:

Звышъименованный гетман рукою власною.

С подлинным читал канцелярист Михайло Калинин.

Місто печати”.

(Окиншевич Л. Вказ. пр. – Копія. Публікація здійснена з рукопису, що зберігався в Чернігівському краєвому історичному архіві. – Ф. “Чернігівський департамент дворянського зібрання”. – № 5084 – Арк. 70.)

№ 3. 1705, квітня 5 (березня 25). – Батурич. – Універсал

І. Мазепи про звільнення від військової служби значного військового товариша Чернігівського полку Леонтія Римші з тим, щоб він надсилав зі своєї маєтності на війну козака.

“Его царского пресвітлого величества Войска Запорожскаго гетман и кавалер Иван Мазепа.

Пану полковникови черниговскому зо всею старшиною полковою, а особливо пану сотнику седневскому, атаманови городовому з товариством и каждому, кому колвек о том відати належит, сим універсалним писанием нашим ознаймуем, иж подавал нам, гетманови, свою супліку пан Леонтий Римша, значный товариш полку Чернігівського, прекладаючи тое, что син его, которий завше бывало отбувает вмісто его военные службы, тепер судбами Божиими преставился от сего жития, а он, при старости літ своих будучи, не может уже сам отбувати услуг войсковых, – в чем просил у нас такового респекту, абысмы уволили его от всяких повинностей и дорог войсковых. Мы теди, гетман, на его слушное склонившись прошение, а до того респектуючи на давние з молодых літ при полку Чернігівском праці и услуги, визволяем его от всяких повинностей и военных услуг, тилко под такою кондицією, же міет он, когда колвек военный позовет случай, доброго и совсім справного от себе виправовати козака. За чим відаючи о таковой волі нашой, пан полковник черниговский и старшина полковая, а найбарзі пан сотник седневский, атаман з товариством, абы не сміли и не важились его, пана Римшу, до жадних повинностей и услуг войсковых потягати и наименшого утежеления ему чинити, опроч того, что он повинен от себе козака в дороги военния виправовати, пилно, пилно сим універсалом нашим приказуем.

Дан в Батурині, марта 25-го, року 1705.

На подлинном подпис таков:

Звышь менованный гетман рукою власною”.

(Окиншевич Л. Вказ. пр. – Копія. Публікація здійснена з рукопису, що зберігався в Чернігівському краєвому історичному архіві. – Ф. “Чернігівський департамент дворянського зібрання”. – № 792 – Арк. 3.)

III. Мазепа чи Сапіга?

У „Сіверянському літописі” за 2006 р. (№ 1) вміщена стаття, у котрій розглядалось питання про атрибуцію портрета зі шведського замку Гріпсхольм, на якому, як вважається, зображений І. Мазепа. Ми поділяємо думку авторки статті, що насправді це – магнат Речі Посполитої Ян-Казимир-Павло Сапіга, і ось чому.

По-перше, це ж зображення маємо на гравюрі Я.-Ф. Міліуса з приватного зібрання Е. Сапіги, яке перебуває у Національному музеї у Варшаві. Напис на портреті свідчить, що на ньому зображений саме Я. Сапіга.

По-друге, в Історичному музеї у Москві зберігається кінний портрет Я. Сапіги першої половини XVIII ст. Порівнюючи цей і згаданий вище портрети, доходимо висновку, що на них зображена одна й та ж особа – Сапіга.

Варто навести стислу довідку про людину, яку плутали з І. Мазепою. Я.-К.-П. Сапіга народився близько 1642 р., походив із старовинного українського роду з Підляшшя, який у XVII ст. окатоличився й сполонізувався. Він був старшим сином Яна-Павла та Анни-Барбари з Копцьов, братом Бенедикта-Павла, Франциска-Стефана і Леона-Базиля. Його хресним батьком був надвірний маршалок, майбутній підканцлер Казимир-Леон Сапіга. З юності він брав активну участь у політичному житті Речі Посполитої, зокрема вже в 1648 р. брав участь у сеймику Вітебського воєводства, який висловився за обрання королем Яна-Казимира Вази. Разом з братом Бенедиктом вчився з 1657 р. у Грацу (Австрія), потім у Лувені (Бельгія), жив у Парижі. У 1659 р. став чашником литовським, а у 1661 р. – підстолієм литовським, у 1664 р. – надвірним підскарбієм литовським, у 1670 р. – полоцьким воєводою, у 1682–1703, 1705–1730 рр. – віленським воєводою. Брав участь у Хотинській битві 11 листопада 1673 р., в якій армія

Речі Посполитої розбила турецько-татарське військо. Восени 1674 р. брав участь у поході королівської армії на Україну проти гетьмана Петра Дорошенка, був з королем Яном II Собеським у таборі в Брацлаві, брав участь і у поході восени 1675 р. З волинським воєводою Михайлом Чарторийським очолив посольство Речі Посполитої до Москви у лютому 1678 р., добивався укладення антитурецького союзу і польського протекторату над Києвом. Кульмінацією політичної кар'єри Я. Сапіги було його гетьманування у Великому князівстві Литовському: гетьман польний (1681 р.) і великий гетьман (1682–1708). Без сумніву, Я. Сапіга й І. Мазепа не раз зустрічались, були майже однолітками, можливо були схожі, що й стало причиною поплутання їх портретів.

1. *Эварницкий Д.И.* Источники по истории запорожского казачества. – Владимир, 1888.
2. Листи Івана Мазепи. – К. – Дермот – Львів, 2002. – Т. 1. – С. 219–220.

Yuriy Mytsyk.

THREE PLOTS ABOUT HETMAN MAZEPA

The article addresses little known aspects of Ivan Mazepa's biography, in particular: publication of his letters to prince V.Holytsyn and debatable questions of the Ukrainian hetman's portrayals.